

L'ocupació humana de la depressió de la Selva en el plistocè

FRANCESC BURJACHS I CASES

(Becari de la C.I.R.I.T.)

JOSEP MANUEL RUEDA I TORRES

(Museu Etnològic del Montseny d'Arbúcies)

Aquest treball s'ha confeccionat amb motiu d'unes conferències sobre la «Història de la Comarca de La Selva», celebrades a Arbúcies i a Caldes de Malavella durant la primavera de 1986.

Les dades que s'exposaran aquí són fruit d'una recopilació bibliogràfica i de la informació oral proporcionada per l'Associació Arqueològica de Girona en la persona de J. Canal i de la d'en Narcís Soler, arqueòleg del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, als quals agraïm la informació facilitada.

El coneixement de l'ocupació humana de la comarca de La Selva d'època plistocènica és recent. És a partir dels anys 70 que Néstor Sanchíz començà a trobar els primers materials, en un principi de manera fortuïta, tractant-se de còdols tallats. La confirmació de l'antiguitat d'aquesta indústria per part del Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de Girona l'animà a continuar la recerca.

Més tard fou l'Associació Arqueològica qui emprengué un programa de prospecció, en la que hi participaren diferents afeccionats sota la direcció del Sr. Josep Canal.

La notícia d'aquesta descoberta fou portada al «Congreso Nacional de Arqueología» de Vitoria (1975) i al Congrès Internacional d'Arqueologia de Niça, França (1976). Arran d'això el professor Henri de Lumley corroborà i s'interessà per aquestes indústries arcaïques de La Selva, oferint la seva col·laboració.

És en aquest moment quan es produeix un revifament de la investigació paleolítica a les nostres comarques, sintetitzada en el llibre «El Paleolític a les comarques gironines» (1976).

El reconeixement internacional definitiu vindrà donat per la presència d'aquests materials de La Selva en les exposicions «Les premiers habitants de l'Europe (1.500.000-100.000 ans)» de París (1981) i «Primi abitanti d'Europa» de Roma (1984).

PROBLEMÀTICA DELS JACIMENTS

Malgrat la importància d'aquests jaciments, car testimonien una ocupació humana molt antiga de la nostra comarca,

tots ells presenten una greu deficiència: la manca d'estratigrafia. Efectivament, es tracta de jaciments a l'aire lliure dels quals només se'n conserva l'utilatge lític. Això és degut a la forta erosió que han sofert, en part pels treballs agrícoles (actualment camps d'avellaners, fruiters, etc.). Aquest

fet ha provocat un desplaçament dels materials arqueològics del seu lloc d'origen, de manera que els útils lítics actualment es troben en superfície.

Les condicions d'aquests jaciments fa que l'únic mètode arqueològic possible sigui la prospecció planificada, per així poder menar a terme un estudi de distribució espacial diacrònic i/o sincrònic de les diferents ocupacions paleolítiques de la comarca de La Selva. Un altre dels estudis a realitzar és l'anàlisi morfològica de la indústria recollida.

La proliferació ascendent de jaciments ha fet que s'incorporessin a la recollida de materials diferents particulars pel seu propi compte, desviant-se del projecte de recerca de l'Associació Arqueològica de Girona. Això ha provocat una dispersió excessiva dels materials, que fa impossible un estudi exhaustiu: aquests es troben repartits entre l'Associació Arqueològica, el Centre d'Investigacions Arqueològiques, el Museu d'Història de la ciutat de Girona i el Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, més una quantitat indefinida de col·leccions particulars incontrolades.

EL MARC GEOGRÀFIC I AMBIENTAL

La comarca de la Selva es troba situada a l'extrem septentrional de la gran fossa tectònica, anomenada Depressió Prelitoral, la qual després de la interrupció de la serra de Clarà s'obre en una ample conca entre les serralades Prelitoral (Montseny i Guilleries) i la Litoral (Gavarres i Cadiretes).

A conseqüència de les falles produïdes per l'enfonsament es reproduí l'activitat tectònica, donant lloc a la formació de noves cubetes (Vidreres i Maçanet) que seran recobertes parcialment per sediments fluvio-lacustres, al mateix temps que continua l'activitat volcànica (cràter de la Crosa, Sant Dalmai).

Aquestes característiques geomorfològi-

ques facilitaren l'embassament de les aigües, amb la creació d'estanys i aiguamolls, fenomen paral·lel al que succeeix a la Plana d'Olot.

Les sedimentacions fluvio-lacustres les tenim palesades en les seqüències estratigràfiques de Quart, del Km. 10 de la carretera de Girona a Llagostera, en els diferents talls de la carretera de Cassà a Riudellots i a Palau Sacosta, sintetitzades per BUTZER (1964) i MORA, (1984).

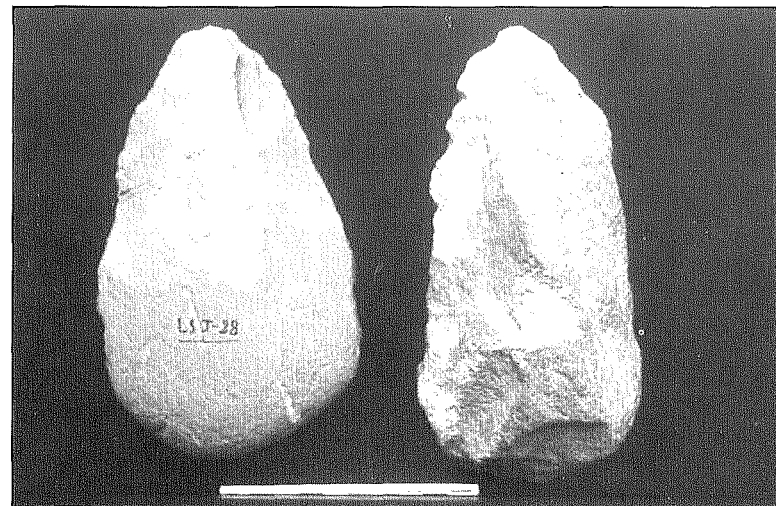
Les diferents sèries donades per aquestes seqüències estratigràfiques són:

- 1.— Sèries grises: sediments al·luvials aportats per aigües tranquil·les de rierols.
- 2.— Sèries grogues: on alternen llits de sediment fi argilós, amb d'altres de grollers de sorres i grava rodada, fruit de la barreja d'una sedimentació lacustre amb una d'al·luvial, propera a les vores fluctuants d'un llac.
- 3.— Sèries vermelles baixes: amb presència de grava grollera crioclastiques i argiles sedimentàries, formant part d'una terrassa de l'Onyar, a 50-60 mts. per sobre del seu curs actual.
- 4.— Sèries vermelles altes: compostes per grava grollera i rodada de tipus crioclastics o detritus de palets, fruit d'una curta i poc profunda deposició en els marges de la Selva, per tributaris laterals, conformant així una plana d'inundació.

Les característiques hidrològiques d'aquest medi degué facilitar la proliferació de grans ramats d'animals que hi abeurarien, esdevenint fàcil presa de l'home caçador paleolític. Veritablement la Selva deuria ésser un oasi durant les èpoques fredes i seques del Quaternari, que permetria àdhuc la formació de petits boscos al voltant dels estanys.

LES ZONES D'OCUPACIÓ HUMANA

D'un total d'unes 150 estacions, la majoria es troben en unes cotes entre 100 i 200 m. d'altitud, a excepció de 7 que es-

Indústria lítica de la Selva

tan entre 80 i 90 m., de 3 entre 200 i 300 m., i de 3 entre 520 i 540 m. sobre el nivell del mar (aquestes darreres pertanyents al Paleolític Mitjà).

Els estudis realitzats per l'Associació Arqueològica de Girona han pogut delimitar una àrea diferenciada de la resta de jaciments. Aquesta es troba situada a la capçalera de l'Onyar, dins del terme municipal de Brunyola. Per les característiques morfològiques (troballa de bifaços, protobifaços, etc.) s'ha determinat que es tractava d'una ocupació Axel·liana (Associació Arqueològica). La resta de jaciments, fora d'aquesta àrea, presenten una absència de talla bifacial. Com trets comuns a tots els jaciments del Paleolític Inferior tenim l'existència de talla «levallois», d'utils sobre còdol, ascles i fragments. Els utils més abundants són «choppers», «chopping tools», poliedres, osques, rascadores, etc. Les matèries primeres que servien de suport a la fabricació d'aquestes eines rudimentàries són el quars, la quarsita i els pòrfids.

Altres estacions es poden afiliar a un Paleolític Mitjà per la tipologia dels seus utils. Del Paleolític Superior en tenim

menys constància, limitant-se a la troballa de sílex (laminetes, ascles, rascadores, burins, burins sobre truncadura, gratadors, foliacis, làmines amb dors, puntes amb dors, etc.) en els mateixos jaciments arcaics (N. SOLER, comunicació oral). L'excepció en aquest buit, fora el Puig de les Ànimes (Caldes de Malavella), però malauradament fou malmès en construir-hi en aquest indret una nau de l'empresa «Vichy Catalán».

Seguidament a fi de donar una informació més acurada del que són aquestes indústries paleolítiques de la Selva, passem a descriure un jaciment tipus de cada període.

1. PALEOLÍTIC INFERIOR: El Puig d'Esclats (Brunyola)

Situat en un turó plantat d'avellaners, a 276 m. sobre el nivell del mar, entre el terme municipal de Brunyola i Bescanó, fou descobert per N. SANCHÍS a començaments de la dècada dels 70. Posteriors prospeccions dutes a terme per l'Associació arqueològica de Girona ampliaren notablement l'extensió del jaciment. El conjunt de treballs efectuades l'ha convertit

en la principal estació del Paleolític Inferior i Mitjà de la Selva.

La seva indústria pertanyent a l'Axelià Superior està caracteritzada per un elevat nombre de rascadores i un important índex de talla «levallois», no gensmenys molt poques de les ascles «levallois» han estat transformades en instruments; per altra banda aquesta tècnica no s'ha aplicat a la matèria primera de quars. A més hi ha una important indústria sobre riarenc (bifaços, protobifaços, «choppers», «chopping tools» poliedres, etc.).

La indústria sobre ascla és poc nombrosa i caracteritzada per rascadores, osques, pocs denticulats i amb un predomini del retoc abrupte. Sobre fragment trobem principalment rascadores i escotadures (CARBONELL et al., 1978).

2. PALEOLÍTIC INFERIOR EVOLUCIONAT - MOSTERIA: Diable Coix (Anglès)

Aquesta estació es troba a 246 m. d'altitud, entre els Kms. 9 i 10 de la carretera que va de Sta. Coloma de Farners a Anglès, en un indret conreat d'avellaners. Està situada en el límit de la Depressió de la Selva i en contacte amb els primers contraforts de les Guilleries. Fou descobert per N. SANCHÍS en els anys 70 i posteriorment catalogat per l'Associació Arqueològica de Girona.

Segons R. MORA (1984) les característiques tecnomorfològiques de la seva indústria són:

—Predomini del taló llis i facetat, i en menor percentatge de diedres, lineals i puntiformes.

—El bulb dominant és el difús, seguit del ben mercat, dels indeterminables, de l'estriat i del negatiu.

—El retoc dominant és el simple, amb presència del sobreelevat, del retoc «cop de burí», i de l'abrupte.

—L'útil predominant és la rascadora, seguit dels denticulats, osques, burins gratadors i becs.

El mateix autor conclueix que hi ha una es-

pecialització tipomètrica a nivell d'acles i fragments retocats. Per altra banda, l'escassa dispersió dels materials, la seva gran homogeneïtat, la superespecialització en els quars com a primera matèria, així com l'especialització en la tècnica bifacial centripeta i en la fabricació de rascadores l'indueix a pensar que es tracta d'una ocupació de curta durada i amb una dinàmica estacional.

3. PALEOLÍTIC MITJA: Cal Coix (Maçanet de la Selva)

Situat en els primers contraforts de la Serralada Litoral, prop del Km. 697 de la carretera nacional II, coincidint amb l'Hostal de Cal Coix, i a una alçada de 180 m. sobre el nivell del mar. El jaciment fou descobert per F. RIURÓ el 22 de gener de 1948.

Els trets més significatius de la indústria mosteriana són l'existència de grans ascles de quars, de nuclis de talla circular i d'ascles, «levallois» sobre pòfir.

En aquesta mateixa estació hi trobem altres ocupacions posteriors, tals com són la de l'Aurinyacià evolucionat (burins arquejats, etc.), la del Calcolític-Bronze Antic (punta de sageta amb peduncle i aletes, etc.), i la d'època ibero-romana (ceràmica a torn, etc.). (N. SOLER, 1982-83).

4. PALEOLÍTIC SUPERIOR: Puig de les Ànimes (Caldes de Malavella)

Es tracta d'un turó de 111 m. d'altitud, situat a l'entrada de Caldes de Malavella, al bell mig de la fàbrica de «Vichy Catalán».

Fou descobert fa més de cent anys i la primera intervenció documentada data de l'any 1876, quan Joan BALARI féu un fossat de 12 m. de llarg per 2 de fondària a fi d'extreure els materials arqueològics. D'ençà d'aquesta data el jaciment patí diferents intervencions fins l'any 1945 que

Indústria lítica de la Selva

es feren les obres de construcció de la nau de «Vichy Catalán».

En aquell moment era l'estació paleolítica de Catalunya amb més projecció, tal com ho demostra l'extensa bibliografia existent.

El mètode d'excavació emprat en aquells anys d'inici de l'Arqueologia no ens permet de saber si el jaciment tenia una estratigrafia clara amb uns nivells diferenciats d'ocupació.

Els materials paleolítics del Puig de les Ànimes han estat estudiats actualment per Jordi ESTÉVEZ i Narcís SOLER (inèdit). Per J. ESTÉVEZ la indústria lítica i òssia (fragment de banya de ren treballada, etc.) es tractaria d'un paleolític superior final (Magdalenian), mentre que per a N. SOLER l'existència de retocs plans seria indicatiu d'un Solutrià.

Juntament amb els materials paleolítics se'n troben d'altres períodes. BOSCH i GIMPERA (1919) parla de l'existència de materials neolítics (ganivets de sílex, ceràmiques a mà i un vas de bruc), mentre que SERRA RÀFOLS (1921) i PERICOT

(1923) hi reconeixen un horitzó eneolític basant-se en una punta de sílex pedunculada. També està constatada una ocupació romana de l'indret per l'existència d'una piscina en aquest mateix turó i per la troballa superficial de monedes romanes.

5. CONCLUSIÓ

El marc ambiental de la Depressió de la Selva facilità l'assentament humà, tal com ho demostren les nombroses troballes de materials lítics.

Tanmateix la proliferació de jaciments grups humans que actuaven en tota aquesta zona. Aquest fet estaria corroborat per la teoria M. SHALLINGS (1977) i VITA FINZI & HIGGS (1970), segons les quals l'home paleolític podria actuar en un radi màxim de 15 km, tenint en compte una marxa de 5 Km/h. durant tres hores i considerant que el campament base no podia estar a més de 6 h. de camí (tres d'anada i tres de tornada). No calia oblidar tampoc l'existència de campaments puntuals com a base d'aprovisionament que podrien ampliar el seu radi d'acció. Conse-

qüenent un grup humà podria desplaçar-se per tota aquesta àrea.

Per altra banda, els tipus d'assentament semblen ser majoritàriament de caire esporàdic o de curta durada, emprats com a lloc de cacera, campaments pel seguiment d'aquesta o bé per a la recollida de primeres matèries.

Dels campaments estudiats del Paleolític Inferior-Mig, només sembla reunir les condicions necessàries per a ser un campament base o de llarga durada, el jaciment «acheulià» de Puig d'Esclats. En aquest s'ha trobat una gran acumulació d'objectes amb una gran diversitat morfològica, que seria indicatiu d'una manca d'especialització en una activitat concreta, el que demostra la realització de diferents tasques quotidianes.

BIBLIOGRAFIA

ASSOCIACIÓ ARQUEOLÒGICA DE GIRONA (1983): «Deu anys d'investigació en el camp de la Prehistòria Antiga (1972-1982)». *Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona*, 5, pp. 6-21. Girona.

AA.VV. (1976): *El Paleolític a les comarques gironines*. Caixa d'Estalvis Provincials de Girona. Girona.

BOSCH GIMPERA, P. (1919): *Prehistòria catalana*. Ed. Catalana. Barcelona.

BUTZER, W. KARL (1977): Pleistocene geomorphology and stratigraphy of the Costa Brava region (Catalonia). *Akademie der Wissenschaften und der Literatur*. pp. 1-50.

CANAL, J. (1977): «Identificación del Paleolítico Inferior en las comarcas de Girona». *Actes del XV Congreso Nacional de Arqueología*, Vitoria 1975. Zaragoza.

CARBONELL, E.; CANAL, J.; SANCHÍS, N. (1978): «El Achelense Superior de Puig d'Esclats (La Selva, Girona)». *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 5, pp. 7-30. Castellón de la Plana.

MORA, R. (1984). *Estudio tecnológico de los complejos líticos al aire libre de la comarca de la Selva (Avellaners i Diabla coix) y comparación con l'Arbreda H-43 (Serinyà)*. Tesi de licenciatura. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

PERICOT, L. (1923): *Materials de Prehistòria catalana, II. La col·lecció prehistòrica del Museu de Girona*. Publicacions del Seminari de Prehistòria de la Universitat de Barcelona.

SERRA RAFOLS, J.C. (1921): «La col·lecció Lluís Marià Vidal». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

SHALLINS, M. (1977): *Economía de la Edad de Piedra*. Ed. Akal. Madrid.

SOLER, N. (Inèdit): El Puig de les Ànimes.

SOLER, N. (1982-83): «El jaciment paleolític de Cal Coix (Maçanet de la Selva)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVI, pp 23-24.

VITA FINZI, C. & HIGGS, E.S. (1970): «Prehistoric economy in the Mount Carmelo area of Palestine: Site catchment analysis». *Proceedings of the Prehistoric Society*, XXXVI, pp. 1-37.